

#109

ORIJENTALNI INSTITUT U SARAJEVU

PRILOZI ZA ORIJENTALNU FILOLOGIJU I ISTORIJU JUGOSLOVENSKIH
NARODA POD TURSKOM VLADAVINOM

SV. VI—VII, 1956—57

M. TAYYIB GÖKBILGIN

**SOKOLLU MEHMED PAŞANIN BIR TALIMATI VE
1572 TARİHİNDE BOSNA İLE ALÂKADAR BIRKAÇ VESİKA**

M. TAYYIB GÖKBILGIN (İstanbul)

SOKOLLU MEHMED PAŞANIN BIR TALIMATI VE 1572 TARIHİNDE BOSNA İLE ALÂKADAR BIRKAÇ VESİKA

Sokollu Mehmed Paşa'nın Sultan Süleymanın vefatında ne kadar müdebbirane hareket ve vaziyeti pek güzel idare ettiği bütün tarihlerimizde kaydolunmaktadır. Peçevî bu hususta »Mehmed Paşa-yi Tavil bu sırrı ihtifâda bir mertebe takayyûd ve ihtimam buyurdular ki reisulküttab Feridun Beyden gayrı bir ferde ifşa itmeyüb...« demektedir.¹ Müverrih Selânikî ise, bizzat bu seferde bulunduğunu, sadri azamın aldığı tertiblerin mükemmeliyetini, Feridun Beyle birlikte Divan içtimâsına davet edilen vezirlerin çadırlarını nasıl dolaştığını uzun uzun anlatır.² Bu itibarla Feridun Beyin bu meslede vereceği malumatın bizim için ne kadar kıymetli elacagi kendiliğinden anlaşılmaktadır.

Filhakika, o sırada sadriamazın sıra kâtibi bulunan Feridun Bey Sigetvar seferi için yazdığı müstakıl eserinde³ »Vezir-i sahib-i tedbir hazretleri takdir-i kazâya rızadan sonra umur-ı sultanatta hüsnü tedbir ve tedâriükü dilpezir üzre olub ikdâm ve ihtimam ettükleridir« başlığı altında Sokollunun bu sırada aldığı tertib ve tedbirleri etrafıca anlatmıştır:

»Evvela içeriüden varid olan tezkireye bu vecihle cevab-ı savab buyurdular ki asla ve kat'a bu sırrı lâzımlıhtifa efrad-ı aferidei nev'i insandan bir ferde ifşa ve inba olunmaya... Bir kimse bir nokta mikdar ifşa-yı esrar eyleye, âlâ ve edna her kim gerekse olsun, hakaret olunub muhkem ve müntehâ hakkından gelinmek mukarrerdir. Ana göre her kişi basiret üzre olsun, ihbar eylemekten hazer eylesünler, deyü tenbih ve tekid olundu. Ve andan sonra içeriüde olan mahrem-i râza, ki kâtim-i esrardır, müşarün-ileyh... hazretleri mahfice tezkire gönderüb îmâ ve işaret buyurdular ki Kapucilar Kethudası Dergâh-i Âlîye davet olunub sipariş eyleyeler, ki Padişah... hazretlerinin mizac-ı şerifleri bi hamdillah ifakat üzredir, amma bu kal'a bu kadar zaman eğlenüb fetholunmadığuna gayetlebihzur olmuşlardır. Emr-i şerifleri budur ki bugün elbette bu kal'a fetholunmak gerektir, deyü vezirler ve beylere ve sair serâmedi sipahiye ve bilcümle cenk eylemekte ihmâl ve imhal edenlere itâb-ı azim olmak mukarrerdir. Var, vezir-i azama haber ver, deyeler...«⁴

Feridun Beyin bize naklettiği bu satırlarda sadriazamın padişahının vefatının hemen akabında derhal nasıl tedbirler aldığıni ve ölüm haberinin duyulmaması için ne kadar hassasiyet gösterdiğini görüyoruz.«

¹ Peçevî Tarihi, I, s. 419.

² Selânikî Tarihi, s. 48, v. d.

³ ترہہ الاسرار الاخبار در سفر سکتوار (طريق پو مراجی، خزینہ کتبخانہ نور و ۱۳۳۹)

⁴ Mezkûr eser., v. 59.

Sokollu Mehmed Paşanın bu sırada yazdığı bir mektup veya talimat yeni elimize geçmiş bulunmaktadır. Tarihi ve başlığı bulunmayan bu mektup Topkapı Sarayı Arşivinde E. 11680 numerodadır.⁵ Onun muhatabına bu münasebetle verdiği emir ve direktiflerini ihtiva etmektedir. Vesikanın tarihi, içindeki bir fikradan çıkarılabilir. Buna göre bu mektup Kanuninin vefatından yirmi gün sonra yazılmıştır. Padişah, Selânikîn de sarih olarak kaydettiği gibi, »safer ayının yirmi ikinci cumaertesi gecesi sabaha dört saat kala...« (7 eylül 1566) vefat etmiştir. Şu halde bu mektup ta bu tarihten 21 gün sonra, yani 27 eylül 1566 da (13 rebiülevvel 974) yazılmış demek oluyor.

Kime hitaben yazıldığı mes'eesine gelince, bunun, padişahın na'sının yanında bulunanlardan ve bu sırra vâkif olanlardan birinin bulunduğu muhakkaktır. Feridun Beyin, yukarıda naklettığımız kaytlarında, sadriazamın »icerüde olan mahrem-i râza, ki kâtim-i esrardır, ... mahfice tezkire gönderüb ...« dediğine göre bu sir saklayan zat Selânikiden öğrendiğimiz iç ağalarından ya Kapu ağası Yakub Ağa veya Çukadar Mustafa Ağa, yahut ta ve aglebi ihtimal bilâhara Sokolluya damad olan Silihdar Cafer Ağadır. Bu sonuncunun yazısının padişahın yazısına çok benzemesi ve Sigetvarda Sultan Süleyman namına yazılan hattı hümayunların onun yazısı ile olması, bu mektuptaki ifadelerle eyice tevafuk etmekte ve bu »kâtimi esrar«'nın Silihdar Cafer Ağa olacağı kanaatini uyandırmaktadır. Çünkü tezkirenin sonunda Sokollu diyor ki »Beylerbeyilik verilsin, deyü arz üzerinde yazılmasın, bizim tezkirede işaret edesin«. Madamki doğrudan doğruya ona, padişaha ait olması lâzım gelen hattı yazması, işaret etmesi bildirilmektedir, ve Cafer Ağanın bu işi gördüğü malûmdur, o halde bu mektubun Silihdar Ağaya — bilâhara beylerbeyi ve vezir Cafer Paşadır — hitaben yazıldığını kabul edebiliriz.

Bu mektupta evvelâ Pertev Paşadan gelen mektuptan ve onun Erdelde Gyula kal'asını aldıktan sonra ne suretle hareket etmesi icap ettiğinden ve ona gönderilecek cevaptan bahis vardır. Sadriazamın kararı o merkezedir ki, orduyu hümayunun Sigetvardan Budine gitmesi ve orada Pertev Paşa ordusu ile birleşmesidir. »Inşallah beher hâl biz Buduna varuruz, varmayınca maslahat eyü olmaz« demektedir. Sonradan bu tasavvurdan vazgeçtiği hadisâtın seyrinden anlaşılmaktadır.

Sadriazamın ikinci olarak bahis konusu ettiği şey padişahın ruhuna mevlûd okutturulmasıdır. Otağı hümayunda 12 rebiülevvelde Hafız Mahmud Çelebi tarafından mevlûd okunduğunu bildiren Selânikî, bu mektuptaki tarihten bir gün evvelki tarihi kaydetmektedir. Sadriazamın bu mevzuda iç ağalarına tavsiyesi, mevlûdun »seferî ... muhtasar« tutulması, böylece bunun için sarfedilecek sekere 500 flori harcanağının hesaplanması gere, bu hususta bir tasarruf temin edilmesidir.

Sokolu bu mektubunda padişahın vefatı haberinin hiç kimseye duyurulmaması hususuna ehemiyet verdigini göstermekte, hariçtçe buna dair söylenen sözlerin Harremi hümayunun mazbut olmadığını ileri geldiğine teessüfunu bildirmektedir. Diğer taraftan, şehzade Selime gönderilen Hasan Çavuşun Basra tarafından gelen ulak ile nerede karşılaştığını ve şu sırada mahalli maksûda ulaşmış olacağını anlatmasından sabırsızlığı da anlaşılmaktadır. Basradan gelen adam, Basra beylerbeyi Feruh Paşanın vefat haberini ve yerine Zekiye sancakbeyi Dervîş Ali Beyin müناسip olduğu hakkında Bagdad ve Diyarbekir beylerbeyileri ile Basra ümerâsının inhâlarını getiriyordu. Selânikî bu mes'eledede vefat eden Basra beylerbeyisinin Der-

⁵ Vesika I.

viş Ali Paşa olduğunu söylemekle yanlış malumat vermektedir.⁶ Sadriazam bu inhâyi münasip görmekte ve »Verilsin« deye işaret eylemesini, yani padişahın yazısını taklid ile bir hattı hümayun yazmasını »kâtîm-i esrâr«-a, Silihdar Cafer Ağaya emretmekte idi. Görüliyor ki bu mektup, hem Sokollu Mehmed Paşanın kaleminden çıkmış olmak, hem bazı hakikatları ortaya koymak bakımından, oldukça enteresanıdır.

Bu yazımızda neşrettigimiz diğer vesikalar, Sokollu Mehmed Paşanın sadri azamlığı devrine ve 1572 senesine ait olarak, Bosna ile alâkadar ve bazı mes'eleler hakkında bize yeni bilgiler veren bazı hüküm ve tezkirelerdir.

Bunlardan biri 11 safer 980 (23 haziran 1572) tarihli olup Bosna zaimlerinden Klis livası pençik rüsûmuna emin olan Zaim İbrahim'in hazineye bu tarihte 18.000 akçe teslim olunduguına dairdir.⁷

Ikincisi⁸ Saray ve Neretva kadısı ve mukataât nâzırı⁹ bulunan zata 20 safer 980 (2 temmuz 1572) tarihinde gönderilen söyle bir hükümdür: Bosna livasında mevcut akıncı taifesi baştınalarının 976 senesi resimlerini toplamaya memur olan Sağ Gureba cemaatinden Mustafa bazı şikayetler yapmakta ve musaddak rüsûm defterinde kayıtlı bazı baştına sahiblerinin türlü bahanelerle vergilerini vermediğlerini ve bu yüzden hazineye zarar geldiğini bildirmektedir ki bunun üzerine alâkalı makam bulunan ve mukataaa işlerindeki yolsuzluk ve aksaklıklara da bakması vazifesi icabından olan Saray kadısına »defter mucibince mukayyed olan haraçlu baştınaların bîkusûr taleb« ettirmesi ve diğer taraftan bu gibi baştınaları zaptetmiş olan sipahi taifesine tenbihatta bulunulması emrolunmaktadır.

Uçüncü bir hüküm Saray ve Neretva kadısına, Saray kazasına tabi 12 haneli Rakova Noga karyesi halkın derbendci ve buradaki kârbansarayı görüp gözetmek, âyende ve revendeye hizmet etmek mukabilinde tekâlifi örfiye, cerehor ve mîri livaya mütaallik hizmetlerden muaf ve müsellem olmaları hususunda verilen 2 rebiülevvel 980 (13 temmuz 1572) tarihli emri bildirmektedir. Bu hüküm, kadı tarafından görüldükten sonra, ellerine verilecek ve bundan sonra kimse bu gibi tekâlif mevzuunda onlara müdahale edemeyecekti.¹⁰

Bu tarihte Bosna sancağı beyinin Mehmed Bey olduğu ve Sigetvar seferinde kendi zimmetinde mîri zahire behasından zimmetlerinde 37.589 akçe kaldığı ve bunlarla birlikte 25 safer 980 de nakdiye ve flori olarak 5.383 akçeyi hazineye teslim eyledikleri 11 rebiülevvel 980 (23 temmuz 1572) tarihli diğer bir hükümden anlaşılmaktadır.¹¹

Bu mevzuda zikredeceğimiz sonuncu vesika, Mehmed Beyden önce Bosna sancakbaşı olduğu anlaşılan Hasan Beyin vâki müracaatı üzerine verilen berati hümayundur. Hasan Beyin Divan-ı Hümayuna bildirdiğine göre Bosna sancağında Birçe mahiyesinde Srednje Rudişte ve Berdarye ve Gornye Rudişte ve Yumnovişte adlı mahallelere knez olan Vukman isimli zimmî olmuş ve yerine oğlu Klisura geçmiş ve bu vazife için bir berati hümayun da almış iken beratını kaybetmiştir. Şimdi sâbık sancakbeyi, bu adamın her suretle yarar ve mîri mali toplamakta gayreti

⁶ Tarihi Selaniki, s. 47.

⁷ Vesika II.

⁸ Vesika III.

⁹ Bu hususta bak: Tayyib Gökbilgin, XVI asırda mukataaa ve iltizam işlerinde kadılık müsseselerinin rolü, IV. Türk Tarih Kongresi, s. 433, v. d.

¹⁰ Vesika IV.

¹¹ Vesika V.

görüldüğü cihetle yeni bir berat istemektedir. Bu talep üzerine Bâbi Âli yeni beratı vermekte ve »kanun üzere knezlik hidmeti« ni de bilvesile belirtmektedir. Mezkûr mahalleri şenletmek, ihya ve tâmir etmek, yani iskân ve imar işlerine ehemiyet vermek, hazine matlubâtını toplamağa giden memurlara, eminlere de lâzım gelen muavenet ve muzahereti göstermek knezlik vazifesi cümlesindendir. 5 rebiülâhir 980 (15 ağustos 1572) tarihinde verilen bu yeni berat, kendisine vilayet defteri mucibince tanınmış hakları teyid etmekte, ayrıca »hâric-i ez defter hayma-ne buldukta dört nefer rayaya mutasarrîf« olabilmesini kabul eylemektedir.¹²

Bosnanın henüz eyalet olmadığı ve sancak halinde idare edildiği bir devre ait bu vesikaların, Bosna tarihinin bazı cebhelerini daha fazla aydınlatmaya hizmet edecekleri ümit olunabilir. Zâten, Osmanlı imparattorluğunun XVI asır tarihine ait birçok boşlukların daha uzun zaman mevcut kalabileceği, bu hususa dair arşiv vesikalarının bilinmesinin ve neşrinin bir hayli müddet süreBILECEĞİ düşünlürse, bilgilerimize — nekadar mütevazi olursa olsun — yeni ilâveler tarih müntesiplere için bir fayda ve haz mevzuu olabilecektir.

JEDNO UPUTSTVO MEHMED-PAŠE SOKOLOVIĆA I NEKOLIKO DOKUMENATA IZ 1572 G. KOJI SE ODNOSE NA BOSNU*

U svim turskim istorijama se navodi kako je Sokolović Mehmed-paša pametno postupio i kako se vrlo dobro snalazio u teškoj situaciji prilikom smrti sultana Sulejmana Zakonodavca. Pečevi o tome veli ovo: »Visoki Mehmed-paša toliko se je trudio i nastojao da prikrije ovu tajnu i nije je nikom otkrio osim šefu divanske kancelarije Feridun-begu.¹ A istoričar Selaniki opširno iznosi da je veliki vezir lično bio na ovoj vojni, da su njere koje je poduzeo bile savršene, da je zajedno s Feridun-begom obilazio šatore vezira koji su pozvani na sjednicu Divana.² S obzirom na to, samo se po sebi razumije, koliko mogu biti za nas dragocjeni ti podaci, koje nam o tom pitanju daje Feridun-beg.

Stvarno, Feridun-beg, koji je tada bio sekretar velikog vezira za predmete povjerljive prirode, u svom djelu »Nûzhet-u esrâr-il-ahbâr der sefer-i Sigetvar«³ o vojni na Siget pod naslovom »Efikasne mjere i odgovarajuće pripreme Njegove ekselencije pronicljivog vezira koje je poduzeo — pošto se pokorio sudbini — i njegovo nastojanje i staranje o državnim poslovima« opširno izlaže pripreme i mjere koje je ovom prilikom poduzeo Sokolović:

»Prvo, na izvještaj koji je došao iznutra odgovorio je pravilno i u tom smislu, da se apsolutno nikom živom ne odaje i ne saopštava ova tajna koja se mora kriti... Ako neko ma šta oda, bio on najviši ili najniži, kogod bude, biće ponižen i bez sumnje najstrožije kažnen. Prema tome strogo je opomenuo da svak otvori oči da se ne bi od njega što čulo. Tako je to utvrđeno i upozorenno.

Nakon toga Njegova ekselencija spomenuti ... potajno je poslao ispravu povjerljivom licu koji je bio unutra, a koji je bio čuvan tajni, i naredio, da se na

¹² Vesika VI.

* Preveo H. Hadžibegić.

¹ Pečevi Tarihi, I, s. 419.

² Selaniki Tarihi, s. 48, v. d.

³ Topkapu Sarayı, Hazine Kütüphanesi, br. 1339.

Visoku Portu pozove starješina kapudžija i da mu se pretstavi, da stanje Njegova Veličanstva ... ide nabolje, ali da je veoma uznemiren zbog toga, što se toliko bavi s ovom tvrđavom, a da još nije zauzeta. Njegova je časna zapovijest da ova tvrđava treba svakako da bude osvojena danas. I treba da se tvrđava isprazni i očisti od nevjernika. Sigurno je da će dobiti veliki ukor veziri, begovi i ostale odborne spahije i svi oni koji zamemaruju i odugovlače borbu. I neka kažu starješini kapudžija: Idi, obavijesti o tome velikog vezira...«⁴

U ovim redcima koje nam prenosi Feridun-beg vidimo, kako je neposredno poslije smrti sultana odmah poduzeo mjere predostrožnosti i koliko je bio oprezan, da se vijest o smrti ne bi čula.

Ponovo mi je došlo u ruke jedno pismo ili uputstvo, koje je ovom prilikom pisao Sokolović Mehmed-paša. Ovo pismo, koje nema datuma niti početka, nalazi se u Arhivu Topkapu Saraja pod brojem E.11.690.⁵ Ono sadrži naređenja i directive koje je tom prilikom dao licu kome ga je uputio. Datum ovog dokumenta se može izvući iz jednog pasusa u njemu. Prema njemu ovo je pismo napisano dvadeset i jedan dan nakon smrti Zakonodavca. Kao što je Selaniki jasno zapisao, car je umro »dvadeset drugu noć mjeseca safera uoči subote četiri sata pred zoru...« (7 septembra 1566). A to znači da je ovo pismo napisano 21 dan poslije ovog datuma, tj. 27 septembra 1566 godine (13 rebiulevela 974).

Što se tiče pitanja kome je pisano, sigurno je da je to bio jedan od onih koji su se nalazili pored carevih zemnih ostataka i koji su znali za ovu tajnu. Prema onome što veli Feridun-beg u svojim zapisima, da je veliki vezir »potajno poslao ispravu povjerljivom licu koji je bio unutra, a koji je bio čuvar tajni...«, ova ličnost koja je čuvala tajnu mora da bude jedan od unutarnjih dvorskih aga: ili Kapuagasi Jakub-aga ili Čokadar Mustafa-aga ili — a što je najvjeroatnije — Silidar Džafer-aga, kasniji zet Sokolovića, o čemu nam daje podatke Selaniki. Činjenica da je pismo ovog posljednjeg mnogo slično carevom pismu, da su u Sigetvaru carske zapovijesti na ime sultana pisane njegovim rukopisom, dosta se podudara s navodima u ovom pismu i daje uvjerenje, da će ovaj »čuvar tajni« biti Silahdar Džafer-aga, jer na kraju isprave Sokolović veli ovo: »Neka se ne piše na izvještaju caru da se dade beglerbegluk, nego ti to naznači na mojoj ispravi.« Pošto mu se kaže da on stavi i napiše carsku zapovijest, a poznato je da je taj posao obavljao Džafer-aga, onda možemo usvojiti, da je ovo pismo pisano Silahdaru Džaferagi, kasnijem beglerbegu i veziru Džafer-paši.

U ovom uputstvu na prvom mjestu se govori o pismu koje je došlo od Pertev-paše i kako bi trebalo da postupi nakon zauzimanja tvrđave Đula u Erdelju i o odgovoru koji će mu se poslati. Veliki vezir je zaključio, da carska vojska iz Sigetvara ide u Budim i da se tu sjedini s Pertev-pašinom vojskom. On kaže: »Ako bogda, mi ćemo svakako doći u Budim. Ne bi valjalo a da se ne dode.« Iz daljeg toka događaja se vidi, da je on kasnije odustao od ove namjere.

Kao druga stvar o kojoj je veliki vezir govorio jest zahtjev da se za cara prouči mevlud. Selaniki, koji saopštava da je 12 rebiul-evela u carskom šatoru proučen mevlud od strane Hafiz Mahmud Čelebi'je, datira ovaj događaj za jedan dan ranije nego što je u ovom pismu. Prema onome što je veliki vezir u toj stvari preporučio unutarnjim agama, da se mevlud održi »kratko... kao na putu«,

⁴ Navedeno djelo, list 59.

⁵ Dokumenat I.

njegovo pretpostavljanje da će se ovom prilikom potrošiti 500 dukata za šećer, to je da se u ovoj stvari osigura neka ušteda.

Sokolović u ovom svom pismu pokazuje da pridaje veliku važnost tome, da se vijest o carevoj smrti ne pročuje, on izražava žaljenje, da riječi koje se o ovome govore na vani dolaze zbog toga, što carski harem nije zaštićen. S druge se strane iz njegovog izlaganja, gdje se je Hasan Čauš — koji je poslan princu Selimu — sreo s pismenošom koji je došao iz Basre, da je u međuvremenu vjerovatno stigao do željenog mjesta, primjećuje da je on postajao nestrpljiv. Čovjek koji je došao iz Basre donio je od beglerbega Bagdada i Dijarbeka i zapovjednika Basre izvještaj o smrti basranskog beglerbega Feruh-paše i predlog da bi mjesto njega bio podesan Derviš Ali-beg, sandžakbeg Zekije. Selaniki u ovom pitanju daje pogrešne podatke s tim što kaže, da je beglerbeg koji je umro bio Derviš Ali-paša.⁶ I veliki vezir smatra ovaj predlog umjesnim i naređuje »čuvaru tajni« Silihdar Džafer-agiju, da naznači »Neka se dade«, tj. da napiše jedan »Hatt-i humâyûn« imitirajući carevo pismo. Vidi se da je ovo pismo dosta interesantno i sa gledišta, što je proizašlo iz pera Sokolovića Mehmed-paše i što iznosi na vidjelo neke stvarne činjenice.

Drugi dokumenti koje objavljujemo u ovom radu jesu neke zapovijesti i potvrde, koje se odnose na Bosnu i koje nam daju nove podatke o nekim pitanjima, a koje spadaju u doba velikog vezirstva Sokolovića Mehmed-paše, naime iz 1572 godine.

Prvi od ovih datiran je 11 safera 980 godine (23 juna 1572), a odnosi se na to da je blagajni predano 18.000 akči od strane Zaima Ibrahima, jednog od bosanskih zaima koji je bio povjerenik za pristojbe pendžik u Kliškom sandžaku.⁷

Drugi je zapovijest⁸ koja je 20 safera 980 godine (2 jula 1572) upućena kadiji za Sarajevo i Neretvu i inspektoru za mukate,⁹ a koja sadrži ovo: Mustafa iz odreda »Sağ gureba«, koji je zadužen za kupljenje pristojbi za 976 godinu od baština onih akindžija, koji se nalaze u Bosanskom sandžaku, pravi neke pritužbe i izvještava, da posjednici nekih baština, koje su zapisane u defteru za pristojbe, pod raznim izlikama ne plaćaju svojih poreza, pa da se zbog toga čini šteta blagajni. Zbog toga se naređuje sarajevskom kadiji kao nadležnom organu, čija je dužnost da ispituje nepravilnosti i nedostatke u poslovima mukata, da omogući da se prema defteru i bez odLAGanja traže upisane haračke baštine, a s druge strane da opomene spahije koji su ovakve baštine zauzeli.

Treći dokumenat sadrži naređenje od 2 rebiul-evela 980 godine (13 jula 1572), koje je izdato sarajevskom i neretvanskom kadiji u pogledu toga, da je narod sela Rakova Noga sa 12 kuća, koje pripada sarajevskom kadijuku, oslobođen i riješen običajnih tereta, od džerehora i od službi sandžakbegu, jer su oni derben-džije i zato što oni nadgledaju i čuvaju ovdašnji karavansaraj i što se nalaze na usluzi onima koji dolaze i prolaze. Pošto se ova zapovijest pregleda od strane kadije, ostaviće se u njihovim rukama, a ubuduće neće im se niko mijesati u pogledu ovakvih daća.¹⁰

⁶ Selaniki Tarihi, s. 47.

⁷ Dokumenat II.

⁸ Dokumenat III.

⁹ O ovom vidi: Tayyib Gökbilgin, XVI asırda mukataa ve iltizam işlerinde kadılık müessesesinin rolü, IV Türk Tarih Kongresi, s. 433, v. d.

¹⁰ Dokumenat IV.

Iz druge jedne zapovijesti od 11 rebiul-evela 980 godine (23 jula 1572) saznaje se, da je u ovo doba bosanski sandžakbeg bio Mehmed-beg^a i da je za vojne kod Sigeta ostao dužan 1.940 akči za namirnice, a da je opet odred »Sağ bülük ulufecileri« ostao dužan za namirnice u vrijednosti 37.589 akči, ali da su oni 20 safera 980 godine (23 jula 1572) predali blagajni u gotovu novcu u filurijama 5.383 akče.¹¹

Posljednji dokumenat koji ćemo spomenuti u ovom radu je carski berat, izdat na izvještaj Hasan-bega, koji je kako se vidi bio bosanski sandžakbeg prije Mehmed-bega^b. Prema onome što je Hasan-beg izvjestio carski divan, umro je štićenik po imenu Vukman, koji je bio knez u Birčanskoj nahiji za mjesta Srednje Rudište, Berdarje, Gornje Rudište i Jumnište, te je na njegovo mjesto došao njegov sin Klisura. On je za ovu dužnost dobio carski berat, ali je taj svoj berat izgubio. Sada bivši sandžakbeg traži novi berat, s obzirom da je ovaj čovjek u svakom pogledu vrijedan i da stvarno pomaže u prikupljanju državnih prihoda. Na ovo njegovo traženje Visoka porta izdaje novi berat i tom prilikom iznosi šta je »kneževska dužnost po zakonu«. U dužnost kneževske službe spada podizanje spomenutih mjesta, njihovo oživljavanje i popravljanje, tj. davanje važnosti poslovima oko naseљavanja i izgradnje, pružanje potrebne pomoći i podrške činovnicima i povjerenicima koji idu da kupe potraživanja blagajne. Ovaj novi berat, koji je izdat 5 rebiul-ahira 980 godine (5 avgusta 1572), potvrđuje mu prava koja su priznata po vilajetskom defteru. Pored toga »kada nađe nomada koji su izvan deftera, ima pravo na četiri rajetina«.

Nadati se je, da će ovi dokumenti, koji se odnose na onaj period Bosne, kada ona još nije bila ejalet nego sandžak, poslužiti još boljem osvjetljavanju nekih strana bosanske istorije. Ako se bude mislilo na to, da će mnoge praznine koje se ustvari tiču istorije Osmanske imperije u XVI vijeku još dugo vremena postojati, novi prilozi, ma koliko oni bili skromni, biće nam od koristi za bolje poznavanje istorije i pružiće i zadovoljstvo ljudima koji se njome bave.

^a To je Mehmed-beg Sokolović, stričević velikog vezira Mehmed-paše. On je bio bosanski sandžakbeg od 974—982 (1566—1574) godine, a veliki vezir od 1013—1015 (1604—1606) godine. — H. Hadžibegić.

¹¹ Dokumenat V.

^b Hasan-beg je sin Sokolovića Mehmed-paše. On je bio bosanski sandžakbeg od 969—970 (1561—1562) godine.

Iza njega za bosanskog sandžakbega postavljen je zet Sokolovića Mehmed-paše Bosanac Sinan-beg sin Bajramagin. Na tom je položaju ostao do 972 godine (1564), a zatim je oko dvadeset godina bio hercegovački sandžakbeg.

Zatim je za bosanskog sandžakbega došao Sokolović Mustafa-beg, stričević velikog vezira Mehmed-paše. Godine 1566 postavljen je za budimskog beglerbega i ostao je na toj dužnosti osam godina.

Poslije njega bosanski sandžakbeg bio je navedeni Mehmed-beg Sokolović do 1574 godine.

Iza toga postavljen je bosanskim sandžakbegom Sokolović Ferhat-beg, koji je u tom svojstvu ostao do 1583 godine, kada je Bosna postala zaseban ejalet i pašaluk. Ferhatbeg je dobio rang paše i postavljen za prvog bosanskog valiju (1583—84), a zatim je kratko vrijeme bio budimski beglerbeg.

Znači da su članovi porodice Sokolovića upravljali Bosnom preko dvadeset godina, — H. Hadžibegić.

Uputstvo koje je prilikom smrti sultana Sulejmana Zakonodavca napisao Sokolović Mehmed-paša o stvarima koje je trebalo izvršiti.

Istanbul, Topkapi Sarayı Arşivi, br. E. 11680.

» حالیا پرتو پاشا حضرت اولندن کلان مکتوبی کونددمش سن و اکا جوابی نیجه وریلور دلمش حالیا سعادت او پادشاه اغزدن برو مکتوب مسوده اولنوب خط همایونا نینه مشابه برو وضع اولدی کورک اصلی وارسه صاروب و مهراییوب کوندراه سن و ادم لرینه رعایت اولنماق خصوصی دلمش بهر حال بود مقدار ترقی وریلور انلوک رعایتی اوللد و بو سکیجه مولود او قو تدر کوز الله تعالی شوابنی مرحومک دروح پر فتوحنه ارشدرب حشنود ایلهه حظ ایلد کلکزمی و بو کون یکرمی برو کون باصدی هر ان خبره متظروز حقدن اومادرز که خیلور میسر ایده

و ان شا الله بھر حال بنز بدونه وارودز وادمینیجہ مصلحت ایواولز او لتقدیر جه پرتو پاشا لاغوش (Világos) درلو
بر قلعه دخی وارد رانی الدوغنی کبی طمشوار عسکر ندن بر قاچ باک اردل او غلنہ (Zsigmond János) لازم
اولدوسه ویره ما عدا عسکر یله طوغری پشتیه کلوب اوردوز همایونه و اصل اولق فکر او لندی . مولود شریف
خرجنه شکر ایچون بشیوز فیلوری کید دنلمس بو مقوله زمانلرده هرنه خرج کید رسه نسنه لازم کلمز قلعه ده

ପାତ୍ର କିମ୍ବା
କିମ୍ବା ପାତ୍ର
କିମ୍ବା କିମ୍ବା

مولود شریف و حجۃ ستر اکو هئا تو زفلوری کەدر فلش بیمقوت
زمانگرد ھېرنە خوب کىسىم بىننى لازىم كەلەن ملەمە ئاشلىغان
ورلا و كەن ئامېنچ زىۋادىڭدىر دەڭشىۋە خەنچە سەيمىخانە جاۋىي كۈنەتىرە
دېرسىز بىنەمىش ئەلشىن ارلازىلماس سولىدە ئارى ئەنۋەر ئەلما دەركەنلە
عەلمىقىدە بىلە حاۋە بىر كەندە فەرىزى ئەدرىجا ھاوم خەپقى باشىيە ئەلەلەمىت سوزى
كەنچە ئەم كەنچە زەنلەر دەرىجە خوارب دەڭشە خەرچىم ھابۇھە مەصۇرەت ئەلەلەتى
زېنگىز ئەنگلارىن اللە تىغا يې جەھىز وين ای يولى اۋە بىننە دەل غېزىن ئەل
كەلەر بىننە خەلە ئەلەر خەلە رايوا قېشە مەتلىقى بىرقاچىھ لەس
ئەسىكۆز دېبۈل خەمەن و فاخىخان و مەنور ئەتكىس بۇھە قۇچ ئەرچاچە كۆز
مەغىبە ئۆلکە ئېپوا ئەنلانە مەقىبە او ماڭ ئەندا زارا خەۋە ئە ئۆمۈقى
سوزىز رەوچ ئەلە كەنۋەرسوھ ئەندىن قۇرا دەملانە ئەل اۇزرا ئەلور
ئاسىپىلە ئەپلىخەر دېپەلە بې ئاخاضى او ئەلىن بۇسەرە سەھلىق كەنەن ئەندا زەيدە
اھولى سەھارت ئەلەنەلە ئەرتىن زەنار و نەنەس ئەن ئەن ئەھار ئەزىزە كەنۋەر دەلەلە
سرىو ئەرگىن خەنۋە دەۋامىز ئەنەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن

اصل سوزی کیم دمشدی انلر دخنی نه جواب و دمشلور در حرم همایون مضبوط او ملدوغنه اغلارین الله تعالی خیرلو
ویره ایوک اون بشنده دک غیروت ایتمک کوکدر. بو نسنه خاطرمه کلمشد خنکار ایچون قیشه متعلق بو قاچ
لباس کسدريکوز و يول جزمه و قالجنلو و منود کلار (!) کبی بوکا دخنی بر قاچ کون مقید اولک و قپو اوغلاننه
مقید اولماک ينه رازا دیسون که اول مقوله سوزی بر دخنی هله کتودمسون شمدى قپو اوغلاننه ال او زادیورسه
شاید که دیلیک دویوله ينه اغماض اولی کبی بو سره متعلق شمدى کلمات ایدنلر احوالی سعادت ایله کلد کلونته
انلره دنیلوب کرکی کبی حفلارند کلنود و مولود شریف تدارکنی مختصرجه دوتاسن شمیدی سکر بولنماز
باک قرض التون او لشدر مولوده کلچاک او زنگی اغالویدر قتی چوق ادم کلمک لازمده عادت اونکلديسه
بهر حال عادتی اجرا ایتمک کوک نهایتی سفوی دوتاسون مختصرجه دو تو لیچاک خلق دخنی او شنمز و تذکرەدن
غیری سیزوک کاغذ کوزى تذکرەنک ایچنه صارا سین که خلق آراسنده پادشاه مكتوب بیدر ديو اچيلقده او لئنده
الومزه سیزوک تذکرە کوز کرمیه حالیا بصره طرفتند ادم کلوب بصره بکلار بکیسی فرح پاشا وفات ایدوب

هایی بین طرفه لوح کلکس بتواند بگشتن قیمتی داشت امروز سعی کنند ملکه زرینه باشد و درینجا
مسکاولد و مدنی سعدله و دیوار پرینه را کنار و زیر آید بتوان تقدیر خود را میگذرد علیا به مناسخ
اساله اولیه در لسود و بتوان اشارت المدح و بخوبی خلاه اولیه بگوته او
بگوته است بخوبیه میباشد صن جاویش لقمه کوهه رفاه مده صنی جویی نزد و تم طرفه را
کلکش بوقاک اوزن بگوته زاده دگونیه صن جاوی است بخوبیه و اصرام لایا خود بیمه
محمد که رستمیه و ارور و قوشلقده حمان بع اوه بیچاره خوش کهی بلکه زریکین و ارور
غصه کلیه برجی کوهه و دلتویه و اصرار اولور زیر اغایه برگ کشیده شن و صن جاویه
سوک کشیده خلوک بخواهی فله و ز اوه و ملود و رور اینه صاخشان و ازه سوک
کشیده چاویه کیمین فله و کیمین و هی دلود صاخشان خلک ملکه و لسود
دوی عرض اوزنی باینکسوه بمعنی نذم و اشارت این کسر

بصره بکلار بکیلکه ذکیه بکی درویش علی باک مناسب اولدوغی بغداد و دیار بکر بکلار بکیلکه و امراء بصره عرضلر کوندرمشلر عتبه علیايه تذکره یازیلوب ارسال اولنندی و دلسون دیوا شارت ایلیهسن و بو کلان اولاد بوکون اون بو کوندر استانبولدن چیقان حسن چاوش اول کون اخشمادن صکره چودلی نک ئوتنه طرفنده راست کلمش بو قیاس اوزره بوکون اون بو کوندر حسن چاوش استانبوله واصل اولای چورلیدن صبیحدلک استانبوله وادرور و قوشلقدن صکره جهئوتنه یقایه کچوب کیدر سه بلکه ازینکمیده وادرور محصل کلام یدنجی کون دولتلویه واصل اولور زیورا غایتله بزک کیدرمش و حسن چاوشدن صکره کیدن کیمن فلبده کیمن دخی بروده صتاشممشلر بکلار بکیلک و دلسون دیو عرض اوزرنده یازلسون بزوم تذکرده اشارت ایدهسن «

»Poslao si pismo koje je došlo od Njegove ekselencije Pertev-paše. Sada je konceptirano jedno pismo iz usta srećnog cara i ono je dobilo jedan oblik sličan carskim pismima. Vidi, ako ima original, zamotaj ga, zapečati i pošalji. Spomenuto je i odavanje priznanja njegovim ljudima. Svakako daće im se povisica, to je za njih priznanje.

Proučite večeras mevlud. Neka uzvišeni Allah nagradu od toga podari blagodnoj duši umrlog i neka je učini zadovoljnom.

Danas je nastupio dvadeset i prvi dan. Svaki čas očekujem vijesti. Uzdam se u Pravednog, da će dati da bude dobro.

I ako bogda, mi ćemo svakako doći u Budim. Dok se tamo ne stigne, stvar neće biti dobro. S obzirom na to, a pošto ima jedna tvrđava koju nazivaju Vilagoš, čim je Pertev-paša zauzme, ako erdeljskom Sigismundu Janošu bude potrebno, neka mu dade nekoliko begova od temišvarske vojske, a da sa ostalom vojskom dođe pravo u Peštu i da dođe u carsku vojsku.

Rečeno je da će se prilikom mevluda utrošiti 500 filurija za šećer. U ovakvim vremenima, koliko god bude troška, ne znači ništa. Sasvim je dobro što je dato onima koji rade u tvrđavi.

Navedeno je, da se na vani govori, kako je caru Selimu Hanu poslat čauš. Sigurno je da to govori ološ. Ali se po njihovim riječima ne postupa. Ne osvrćimo se na to. Ko je rekao onu riječ glavnom ljekaru? A kakav su odgovor oni dali? Da zaplačeš, što carski harem nije siguran. Da uzvišeni Allah dade dobro! Treba se truditi do petnaestog ovog mjeseca.

Jedna mi je stvar pala na pamet. Skrojite nekoliko zimskih odijela za cara, te putne čizme i duge čarape. I za ovo se pobrinite u ovih nekoliko dana.

Tvoje staranje za Kapu-oğlana neka opet bude tajna. Neka više ne uzima u usta takve riječi. Ako se pruži ruka na Kapu-oğlana, izgleda da je bolje praviti se nevješt, nego da se čuje tvoj glas. Oni koji iznose kojekakve riječi o ovoj tajni, kada sa srećom dođe, njima će se zgodnom prilikom reći i oni će kako treba biti kažnjeni.

A pripremu za časni mevlud da ne duljiš. Sada se ne može naći šećera. Dosta je bilo dukata na zajam. Oni koji će doći na mevlud to su »üzengi ağaları«. Treba da dođe mnogo ljudi. Svakako taj običaj treba izvršiti onako kako je to uobičajeno. Na kraju neka se smatra kao putnički. Ako se bude držao kratko, ni narod se neće zamoriti.

Osim isprave, da svoje pismo staviš u teskeru tako, kada se otvori, da mi u ruku ne dođe najprije twoje pismo, pa da se u narodu misli da je carevo pismo.

Sada je od strane Basre došao čovjek. Beglerbezi Bagdada i Dijarbekra i zapovjednici Basre poslali su izvještaje, da je basranski beglerbeg Feruh-paša umro, te da bi za basranskog beglerbega bio podesan Derviš Ali-beg, sandžakbeg Zekije. Napisan je predlog Visokom podnožju. Da na njemu naznačiš »Neka se dade.«

Danas je jedanaest dana otkako je krenuo iz Istanbula ovaj pismonoša, što je došao. Prvi dan poslije akšama njega je Hasan Čauš sreo s onu stranu Čorlu'a. Prema tome danas je jedanaest dana, kako je Hasan Čauš stigao u Istanbul. Ako bude iz Čorlu stigao u Istanbul do zore i ako bude pred podne prešao na onu stranu i otišao, stigao je u Iznik. Ukratko, on je do Srećnog stigao sedmi dan, jer izgleda da ide vrlo brzo. S onu stranu Filibe ima Harmanlu, tu su sreli kapudžije, koje su otišle poslije Hasan Čauša. A čauše koji su otišli poslije toga, neke su sreli u Filibi, neke još bliže ovamo.

Neka se na »arz«u ne piše da se dade beglerbegluk, nego ti naznači na mom predlogu.«

2

Istanbul, Başvekâlet Arşivi, Kâmil Kepeci tasnifi, Ahkâm defteri, br. 67/7.

»سبب تحریب یازله که حالیا ولايت بوسنه زعما سندن لواه کلیس پنجیکنه امین اولان ابراهیم ذعیم تحویلندن سنه ۹۷۷ شعبانیک التنجی کوتنه واقع اولان لواه مزبوره اسیرلاری پنجیکی رسومی محصولندن کندو الند خزانه عامره مه اشبو سنه ۹۸۰ صفرینیک اون بونجی کوتنه اون سکریک اقچه تسليم او نساغن اشبو حکم شریفم ویرلدی تحریرا ۱۱ صفو ۹۸۰«

»Kao povod pisanja neka se napiše ovo:

Pošto je iz tajvila Zaima Ibrahim, jednog od zaima Bosanskog vilajeta, koji je povjerenik za pendžik u Kliškom sandžaku, na dan 11 safera ove 980 godine predano državnoj blagajni 18.000 akči iz prihoda od pristojbi pendžika zarobljenika navedenog sandžaka, što je nastalo 6 dan šabana 977 godine, to se izdaje ova carska isprava.

Pisano 11 safera 980 godine« (23-VI-1572).

3

Istanbul, Başvekâlet Arşivi, K. Kepeci tasnifi, Ahkâm defteri, br. 67/7, list 81.

»سرای و نزتوه قاضیسنه و مقاطعات ناظرینه حکم یازله که صاغ غربا جماعتندن لواه بوسنه ده واقع اولان باشتههاء اتفیجان طایفه سناک حالیاسنه ۹۷۶ ده واجب اولان رسوم جمعنه مأمور اولان مصطفی نام قلوم در کاه معلمه کلوب حزانه عامره دن بکا ویریلن نشانلو رسوم دفترنده مقید اولان بعض باشتهه صاحبلوینک اسامیلوینی تبدیل و بعض کمسنه لر باشتهه لرن اخوه صاتمغله و بعض داخی مواضعه ایتمکله اهالی قریدن طلب او لندقده هرسنه الی کلان باشتهه لر دسملوین ویرمه کده تغلل ایدوب بونده بو مقوله باشتهه لر یو قدر دیو و یو لکله مال میریه غدر و بکا حیف اولود دیو بلدور دوکی اجلدن بیوردمکه حکم شریفم واردقده ارسال

اولنان دسوم دفترلو ينه نظر ايوب كوده سز قديمدن رسمي الني كلان باشته لروك دسومني اهالي قريدين معلوم
ايدينوب باشته صاحبي كيملا ايشه بولدورب دفتر موجنجه مقيد اولان خراجلو باشته لرين بيقصور طلب و مذكور
قوله تحصيل اتدورب والا اول باشته لري بالفعل كمل ضبط ايذرلرسه تحصيل اتدوره سز و بعض سپاهى
طايشه سى كندلو و ادماري ضبط ايلدوكاري باشته لروك بر عشرين ويرورز ديو تعلم ايذرلرسه اناره داخى
تبىيە و تأكيد ايلىھ سز كى مانع اولىھ لر و بالجمله مذكور دسوم جمعنە مانع اولانلارى اسلاملىرى ايله يازوب
در کاه معلمە عرض ايلىھ سن شویله بلە سن ديو تجويزا في ٢٠ صفر سنە ٩٨٠

»Neka se napiše zapovijest sarajevskom i neretvanskom kadiji i inspektoru za mukate ovo:

Na moj visoki dvor došao je moj sluga iz odreda »Sağ gureba« po imenu Mustafa, koji je zadužen da kupi pristojbe obavezne za 976 godinu od akindžijskih baština, koje se nalaze u Bosanskom sandžaku. On je izvijestio ovo: »Neki posjednici baština koji su zavedeni u defteru za pristojbe sa carskim znakom (tugrom), koji mi je predat od državne blagajne, promijenili su svoja imena, a neki su svoje baštine prodali trugom, a neki su opet napravili fiktivne ugovore. I zbog toga, kada se od stanovnika sela zatraže, oni izbjegavaju da dadu baštinske pristojbe, koje se po običaju uzimaju svake godine, izgovarajući se da takvih baština tu nema. Time se nanosi šteta državnim prihodima, a meni nepravda.«

U vezi s tim zapovijedio sam slijedeće:

Kada dođe moja časna zapovijest, pogledajte i vidite poslane deftere. Nastojte da od stanovnika sela saznate za pristojbe baština, koje su od starina po običaju kupljene. Pronadite one koji su posjednici baština i u smislu deftera tražite bez manjka upisane haračke baštine i omogućite spomenutom slugi da ih naplati. U protivnom naredite da se naplati od onih koji faktički drže te baštine.

A ako to neke spahije budu izbjegavale pod izgovorom da će dati jednu desetinu od baština, koje su oni sami ili njihovi ljudi zauzeli, opomenite ih i ponovo upozorite, da ne prave smetnju. A imena svih onih koji ometaju kupljenje spomenutih pristojbi popišite i izvijestite moj uzvišeni dvor.

Tako da znate. Pisano 20 safera 980 godine« (2-VII-1572).

4

Istanbul, Başvekâlet Arşivi, K. Kepeci tasnifi, Ahkâm defteri, br. 67/7, list 120.

«سرای و زرتوه قاضیسنه حکم يازله که حاليا قیومه عرض کوندروب سرای قضاسنه تابع اون ایکى خانه لو راقوه نوعه نام قریه قربنده صعب دربند واقع اولىغه اينده و دونده يه نيجه دفعه ضرر واقع اولىوب قریه مزبورده واقع اولان کاربان سرای الله معاً كوزدلسى محتاج تام اولغىن قریه مزبورده خلقى تکاليف عرفیه و جره خوردن و مير لوايه متعلق اولان خدماتدىن معاف و مسلم اولق ايچون ذكر اولنان دربند و کاربان سرایي کوردوب و کوزتمىکه عهده لرينه قبول اتدوکلارى سېبدىن قریه مزبورده خلقى وجه مشروح اوزدە معاف و مسلم اولق بابنده حکم شريف عاليشان عنایت و صدقە بىورلۇق دجاسنسە عرض اولىدى ديو

بلدرمش سن امدى ذكر اولنان راقوه نوعه نام قريه عوض اوئندوغى اوزده محل مزبورده دربنجى و كاربان سرايى كورب كوزتىك اوزده تكاليف عرفىيدن وجره خوردن معاف اولق امرم اولىشد ببوردرم كه حكم شريفم واردوقده مذكور قريه اهالىسى محل مذكورده قانون اوزده دربند خدمتى ادا ايذوب مادامكى مال ميرى يه وائىنه و روندە يه و دعایا يه مقىيد اولوب و مذكور كاربان سرايى كورب كوزدوب خدمتلۇنە قەودلارى اولىيە امر اولنان اوزده تكاليف عرفىيدن وجره خوردن وبكلو خدمتنىن معاف اولاًر مذكورلار كىمىستە مانع و مزاجم اولىيە و بعد النظر بى حکم شريفىمى اللۇنە ابا ايدهسن شوپىلە بلەسەن ٢ دىبىع الأول سەنە ٩٨٠ «

»Neka se sarajevskom i neretvanskom kadiji napiše ova zapovijest:

Poslao si na moju Portu izvještaj i izložio ovo:

Pošto se u blizini sela zvanog Rakova Noga sa 12 kuća, koje pripada sarajevskom kadiluku, nalazi jedan težak klanac, to je više puta nastajala šteta onima koji dolaze i prolaze. S obzirom da ga je neophodno potrebno čuvati zajedno s karavansarajem, koji se nalazi u spomenutom selu, a kako je narod navedenog sela — da bi bio oprošten i oslobođen običajnih tereta, džerehora i službi koje se tiču sandžakbega — preuzeo na se gledanje i čuvanje spomenutog klanca i karavansaraja, to je podnesena molba da se izvoli podariti uzvišena časna zapovijest u pogledu toga, da narod spomenutog sela bude oprošten i oslobođen na opisani način.

S obzirom na to izdata je moja zapovijest, da spomenuto selo zvano Rakova Noga bude oprošteno od običajnih (zakonom usvojenih) tereta i od džerehora s tim, da — kao što je izloženo — gleda i čuva klanac i karavansaraj u navedenom mjestu. Naredio sam ovo:

Kada dođe moja časna zapovijest, neka stanovnici navedenog sela vrše po zakonu službu u klancu na spomenutom mjestu. I dokle se god oni budu starali za državni prihod i za one koji dolaze i prolaze kao i za raju i budu gledali i čuvali spomenuti karavansaraj, a ne bude manjkavosti u njihovoј službi, neka su po tome kako je naređeno oprošteni od običajnih tereta, od džerehora i od službe begovima. Neka to niko ne sprečava i ne osporava.

Pošto pregledaš, ostavi im (u ruci) ovu zapovijest. Tako da znaš.

2 rebiul-evela 980 godine« (13-VII-1572).

5

Istanbul, Başvekâlet Arşivi, K. Kepeci tasnifi, Ahkâm defteri, br. 67/7, list 143.

« حاليا بوسنه سنجاغى بىكى محمد باك تحويلىندن سەنە ٩٧٤ دە واقع اولان سكتوار سفوندە ميرى ذخیرە بىها سەنەن كندودە اولان ١٩٤٠ اقچە و صاغ بلوك علوفجيلىنە اولان ذخیرە بىها سەنەن خزانە عامرهە سەنە ٩٨. صفرنيك اون طقوزنجي كوتىدە كندودە اولان ١٩٤٠ اقچە علوفجييان جماعىتىنە اولان ذخیرە بىها سەنەن تىدىيە و فلورى بىها سەنەن ٣٢٥٨٩ اقچە كە جىملە ٣٩٥٢٩ اقچە و سەنە مزبورە صفرنيك يكۈمىسىنە داخى تىدىيە و فلورى كە جىمعاً ٤٤٩١٢ اقچە تسليم اولنماغۇن اشبو حکم شريفم ويرلدى شوپىلە بلە لو ٥٣٨٣ دىبىع الأول سەنە ٩٨٠ «

»Pošto je iz tajvila sadanjeg bosanskog sandžakbega Mehmed-bega, od vrijednosti džavnih namirnica u iznosu od 1940 akči što je ostalo pri njemu na vojni kod Sigeta, koja je bila 974 godine, i od vrijednosti namirnica što je bilo kod odreda »Sađ bôluk ulufecileri«, predano državnoj blagajni: 19 safera 980 godine 1.940 akči, što je bilo kod njega, i 37.589 akči u gotovu novcu i filurijama od vrijednosti namirnica što je bilo kod odreda »Ulufeciyen cemaati«, tj. ukupno 39.529 akči, a 20 safera navedene godine 5.383 akče u gotovu novcu i filurijama, što ukupno iznosi 44.912 akči, to je izdan ovaj moj časni »hüküm« (carska isprava).

Tako da znaju.

11 rebiul-evela 980 godine« (23-VII-1572).

6

Istanbul, Bašvekâlet Arşivi, K. Kepeci tasnifi, Ahkâm defteri, br. 67/7, list 192.

» سبب تحریو یازله که سابقاً بوسنے سنجاغی بیکی حسن باک در کاه معلمہ عرض کوندروب بوسنے سنجاغنده بوجه ناحیه سنه سردنہ دودشته و بوداریه و غورنہ دودشته و یومنوشته نام محله اوه یدی رایاسی ایله کنتر اولان و قمان نام ذمی مود اولوب یونه صلبی اوغلی کلیسسوره نام ذمی کنتر نصب اولونوب یدنه بوات شریف صدقه اولنمش ایکن براتی ضایع اولوب و مذکور هو وجهله بیار و مال میری جمعنده سعیدار اولین اسلوب سابق او زده اخر بوات شریف رجاسنه عرض اولندي دیو بلدرمش امدى مذکور کلیسسوره نام ذمی مرقوم متوفی و قمان نام ذمی ناک یونه کنتر تعیین ایدوب بو برات جدید همایونی ویودوم و بیوردوم که واروب محل مزبورده کنتر اولوب اولیکلان عادت و قانون او زده کنتر لک خدمتن ادا ایده ما دام که ذکر اولنان محللری شنلوب احیا و تعمیر ایدوب و مال میری جمعنھ و ادب قولرم و امنایه کرکی کبی معاونت و مظاہرت ایدوب خدمتنده مجد اولوب مالله نفعی اولوب قصوی اولیه مقدمه مذکور باباسی کنتر لک خدمتی مقابله سنه ولايت دفتری موجبنجه نهوجهله اولیکلشم ایسه بو دخی اولوجهله اولا و خارج از دفتر خیمانه بولدقده درت نفر رایا به متصرف اولا شو یله بیله سر ز

» دیبع الآخر سنه ٩٨٠ ۰

»Kao povod pisanja neka se napiše ovo:

Bivši bosanski sandžakbeg Hasan-beg poslao je mom visokom dvoru izvještaj i izložio ovo:

Umro je štićenik po imenu Vukman, koji je bio knez za mjesta Srednje Rudište, Berdarje, Gornje Rudište i Jumnište u Birčanskoj nahiji u Bosanskom sandžaku, te je na njegovo mjesto postavljen za kneza njegov rođeni sin štićenik po imenu Klisura. I ako mu je podaren časni berat, nestao je taj njegov berat. Pošto je spomenuti vrijedan u svakom pogledu i marljiv u prikupljanju državnih prihoda, to je predložena njegova molba za drugi časni berat.

S obzirom na to, mjesto štićenika po imenu umrlog Vukmana, postavio sam za kneza navedenog štićenika po imenu spomenutog Klisuru i izdao sam ovaj novi berat i zapovijedio ovo:

Neka dođe i bude knez u navedenom mjestu te neka vrši kneževsku službu po utvrđenom običaju i zakonu. Dokle god on bude radio na podizanju, oživljavanju i popravljanju navedenih mjestâ i dolazio za prikupljanje državnih prihoda te kako treba pomagao povjerenicima i bio u službi marljiv i koristio u kupljenju mojih prihoda, a ne bude u tom imao manjkavosti, neka i on bude knez isto onako kako je prije prema vilajetskom defteru za kneževsku službu bio njegov otac. A kada nađe nomada izvan deftera, da ima pravo na četiri rajetina. Tako da znate.

5 rebiulahira 980 godine».

RÉSUMÉ

UNE LETTRE DE DIRECTIVE DE SOKOLLU MEHMED PACHA ET QUELQUES DOCUMENTS RELATIFS À LA BOSNIE

L'attitude prudente et les mesures convenables de Sokollu Mehmed Pacha, grand-vezir de Soliman le Magnifique, qu'il avait prises après le décès de ce souverain à la conquête de Szigetvár sont mentionnées dans nos chroniques. Par exemple, les chroniqueurs turcs comme Peçevî et Selanikî qui, le dernier, avait lui-même pris parti à la campagne en ce moment-là, racontent suffisamment sur l'activité et les mesures du dit grandvizir qu'il avait prises dans ce cas; Feridun Bey, le secrétaire particulier de Sokollu, a peint en détail les évènements qui s'étaient passés et lesquels il a exposés dans son oeuvre rédigée exclusivement pour cette expédition et intitulée »Nuzhat al-Esrar der Sefer-i Sigetvar«.

Toutes ces sources nous expliquent que ce Sadrazam était un homme très sage et prudent, comment avait-il agi après le décès du Sultan Suleyman et quelles mesures il avait prises pour empêcher la diffusion de cette triste nouvelle. Nous ajoutons à ceux-ci, un autre document aussi, que nous avons réussi de trouver, aux derniers temps, dans les Archives de Topkapı Sarayı: c'est une lettre de directive de Sokollu Mehmed Pacha à ce sujet, adressée à un personnage du Harem impérial, probablement à Cafer Aga, le Silahdar. Celle-ci nous donne quelques éclaircissements à propos des actes et des mesures de précaution du Sadrazam. Cette lettre a été écrite le 27 septembre 1566, c'est à dire 21 jours après la mort de Soliman le Magnifique, à la suite des envers des actions militaires en Transylvanie, où les troupes turques étaient sous le commandement de Pertev Pacha, et des rapports de celui-ci. Le Premier Vizir avait l'intention de marcher à la tête de l'armée sur Budim où il pourrait se rallier avec celles de Pertev Pacha. Il fait mention, d'autre part, de Mevlud qu'on lira pour le repos de l'âme du Padichâh défunt, et de la question d'ulak (le courrier) que l'on avait envoyé auprès du Chehzâdeh (Prince) Sélim, à Manisa, et enfin, il affirme de l'approbation concernant la nomination d'un nouveau Beglerbeyi à Basra.

Quant aux autres documents qu'on a cités ici, ils ont été aussi trouvés nouvellement dans nos archives. Ce sont, pour la plupart, des ordonnances, des hukums (sentances) et des bérats (décrets) relatifs au Sandjak de Bosnie, à cette époque-là.

L'un de ceux-ci se rapporte à l'impôt de pençik du Liva de Kilis (Klis), le deuxième aux bachtinas d'akinjis du Liva de Bosnie, le troisième touche l'obligation de derbendji des populations d'un village du Kaza de Sarajevo, et le dernier est un nouveau bérat (décret de nomination) délivré à un knez résidant dans un lieu de ce sandjak.